

Halina Świeboda

Szanse i zagrożenia jakości życia w społeczeństwie informacyjnym

Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu 34, 207-215

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

HALINA ŚWIEBODA¹

Akademia Obrony Narodowej w Warszawie

SZANSE I ZAGROŻENIA JAKOŚCI ŻYCIA W SPOŁECZEŃSTWIE INFORMACYJNYM

Streszczenie

Jednym z celów społeczeństwa informacyjnego, którego rozwój opiera się na technologiach informacyjno-komunikacyjnych, jest ułatwianie warunków życia społecznego prowadzące do poprawy i wzrostu jakości życia. Wpływ na jakość życia postrzegany jest dychotomicznie w kategorii szans i zagrożeń. Celem artykułu jest ukazanie szans i zagrożeń jakości życia w kontekście wpływu technologii informacyjno-telekomunikacyjnych na tle obszarów ich najintensywniejszych zastosowań.

Słowa kluczowe: jakość życia, społeczeństwo informacyjne, szanse, zagrożenia

Wprowadzenie

Technologie informacyjno-komunikacyjne ICT (ang. *Information & Communication Technologies*) określają typ współczesnego społeczeństwa. Wraz z upowszechnieniem rośnie ich wpływ na zmiany w niemal wszystkich sferach aktywności i działalności człowieka oraz życia społecznego. Integracja i konwergencja technologii komputerowych, telekomunikacyjnych i medialnych, (która dokonała się pod koniec ubiegłego wieku) zmienia oblicze rynku gospodarczego, pracy i handlu. Jednocześnie kształtuje nowe wzorce zachowań i stylu życia, obejmującego m.in. nawyki, wartości, motywy działań, upodobania oraz sposoby doświadczania rzeczywistości. Pod względem wykorzystania nowoczesnych technologii przodują kraje, które pierwsze weszły na ścieżkę rozwoju opartą na wykorzystaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT)

¹ h.swieboda@aon.edu.pl.

zgodnie z założeniem, że postęp technologiczny jest głównym czynnikiem wzrostu innowacji, produktywności, wydajności i jakości życia. Współczesna infrastruktura informacyjna stanowi podstawę sprawnego funkcjonowania państwa jako formy organizacji społeczeństwa i gospodarki i jest głównym instrumentem realizacji obywatelskiego prawa do informacji.

W rozwoju społeczeństwa informacyjnego zakłada się jego pozytywny wpływ i upatruje się ważną rolę w ograniczaniu negatywnych wpływów gospodarki na środowisko. Jednym z postulatów rozwojowych społeczeństwa informacyjnego jest przejście z gospodarki energochłonnej na model gospodarki opartej na wiedzy. Zastosowane technologie, dzięki zmniejszeniu negatywnego wpływu na środowisko, mają warunkować poziom jakości życia teraz i w przyszłości². Zachodzące zmiany mają jednakże dychotomiczny charakter, oprócz stwarzania szans rozwoju powodują bowiem uczucie zagrożenia czy zmniejszenia poczucia bezpieczeństwa³.

Obszary zastosowań ICT w kontekście jakości życia

Przeprowadzone w krajach gospodarczo rozwiniętych analizy tendencji rozwoju technologicznego wskazują na strategiczne znaczenie tych technologii, które mają charakter interdyscyplinarny oraz przyczyniają się do trwałego, zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego. Zaletą sektora ICT są silne powiązania z innymi sektorami gospodarczymi, które generują dodatkowe korzyści. Warunkują w znacznym stopniu poziom jakości życia społeczeństwa (w ujęciu ekonomicznym, społecznym)⁴.

Wyróżnienie sektorów działalności, w których zastosowanie ICT w znacznym stopniu wpływa na jakość życia, wynika z wykorzystania systemowej koncepcji potrzeb⁵. Jakość życia w koncepcji ujęto jako stopień ich zaspokojenia, uzupełniając o potrzeby związane z sektorem informacyjnym, jak np. potrzeba szybkiego dostępu do baz danych i aktualnej informacji, potrzeba dostępu do wiedzy ogólnej i specjalistycznych baz wiedzy (e-edukacja), potrzeba komunikowania „bez granic”, potrzeba aktywnego uczestnictwa w globalnej społecz-

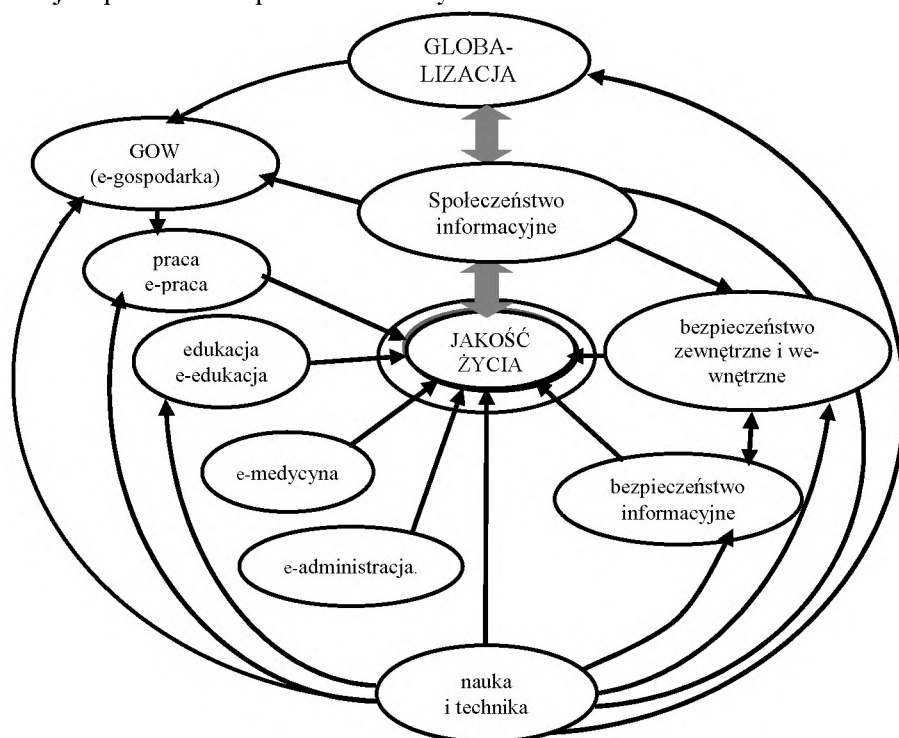
² H. Świeboda, P. Sienkiewicz, *Jakość życia w społeczeństwie informacyjnym*, w: *Ku przyszłości*, red. M. Rządkiwska, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 343.

³ H. Świeboda, P. Sienkiewicz, *Modele ewaluacji jakości życia w badaniach systemowych*, w: *Badania operacyjne i systemowe*, red. J.W. Owiński, Z. Nahorski, T. Szapiro, Wyd. IBS PAN, Warszawa 2008, s. 191.

⁴ Zob. *Bezpieczeństwo obywateli RP jako czynnik jakości życia*, red. H. Świeboda, P. Sienkiewicz, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2009.

⁵ H. Świeboda, *Bezpieczeństwo informacyjne dla bezpieczeństwa narodowego*, Zeszyty Naukowe AON nr 3(68), 2007.

ności internetu, potrzeba aktywności zawodowej (e-praca), potrzeby ludyczne – korzystanie z gier komputerowych, wirtualnej rzeczywistości. Ich wpływ na jakość życia może być bezpośredni i pośredni, a jednocześnie uwzględniać stan emocjonalny człowieka. Wpływ bezpośredni wiąże się głównie z możliwością dostępu do informacji ogólnej i specjalistycznej oraz możliwością komunikowania się i uczestnictwa w społeczności internetowej. Wpływ pośredni to oddziaływanie ITC na jakość życia przez różne obszary działalności człowieka. Wobec wzrastającej liczby zagrożeń w sieci i płynących z sieci (społecznych) ważne jest poczucie bezpieczeństwa obywateli.

Rys. 1. Obszary największego wpływu technologii ICT

Źródło: opracowanie własne.

Przykłady wpływu ICT na obszary aktywności ludzkiej zapewniające realizację potrzeb, w kontekście wpływu na jakość życia, przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Przykłady wpływu technologii na obszary aktywności ludzkiej w kontekście potrzeb

Potrzeba/usługa		Przykład
Obszar społeczny		
Potrzeba dostępu do aktualnej informacji	usługa www	serwisy informacyjne www (strony gmin, miast, administracji) a także wydania internetowe gazet
Potrzeba aktywności społecznej	Nowe formy aktywności społecznej i obywatelskiej, ruchy na rzecz praw obywatelskich, feministyczne pokojowe, praw mniejszości	serwisy społecznościowe Myspace, Facebook, Bebo; Helsińska Fundacja Praw Człowieka http://www.hfhr.pl ; Amnesty International http://www.amnesty.org.pl
Potrzeba zrzeszania się (tworzenia społeczności medialnej o wspólnych zainteresowaniach)	Według Masłowa potrzeba przyjaźni, miłość, szacunku innych i radość z własnych osiągnięć aspiracji, samorealizacja i sprawy duchowości	fora internetowe
Potrzeba poczucia wspólnoty i przynależności grupowej		grupy dyskusyjne
Potrzeba prezentacji indywidualnej, ekspresja własnej indywidualności. Potrzeba potwierdzenia własnej wartości		Usenet
Obszar polityki		
Rozwój demokracji bezpośredniej Zmniejszenie kosztów administracyjnych Elektroniczna ewidencja danych urzędowych wszelkiego typu Informatyzacja ksiąg wieczystych Możliwość rejestracji pojazdu	możliwość głosowania przez internet; e-urzędy wszystkich szczebli	do 1 maja 2008 roku urzędy administracji publicznej musiały umożliwić obywatelom wnoszenie podań i innych dokumentów w postaci elektronicznej
Praca		
Potrzeba aktywności zawodowej (e-praca), aktywizacja osób niepełnosprawnych i kobiet (lub innych osób) wychowujących małe dzieci	możliwość pracy na odległość, w różnym czasie, w niepełnym wymiarze godzin	firma Simens Nixdorf; 9% firm w Polsce stosuje telepracę; Urząd Marszałkowski w Lublinie, IBM, Nestlé Polska
Obszar bezpieczeństwa		
Systemy kontrolujące (monitorujące)	kontrola pracy samolotu, samochodu, pociągu, ruchu lotniczego, ruchu na autostradach, a także ruchu ulicznego, monitoring przemysłowy, systemy do zarządzania produkcją, monitoring lasów, tuneli	systemy Scada, kamery monitorujące, urządzenia medyczne monitorujące, inteligentne domy

Globalny monitoring środowiska i bezpieczeństwa GEMS Obecnie Copernikus – monitorowanie Ziemi. W ramach monitoringu rozwijane są również: Europejski System Obserwacji Morskiej, Globalna Sieć Systemów Obserwacji Ziemi GEOSS, Wspólny System Informacji o Środowisku SEIS	program koordynujący operacyjny globalny monitoring środowiska przy pomocy sztucznych satelitów i wszelkich danych zbieranych na powierzchni Ziemi; program ma dostarczać informacji o powierzchni Ziemi dla zachowania zrównoważonego rozwoju środowiska; uzyskane dane są przydatne w wielu dziedzinach gospodarki, przyczyniając się do ich rozwoju, jak również spełniają rolę w ostrzeganiu przed niebezpieczeństwami, w tym również katastrof naturalnych oraz będą wykorzystane w celu zagwarantowania bezpieczeństwa w aspekcie militarnym	http://gmes.cbk.waw.pl/
Obszar edukacji		
Potrzeba dostępu do zasobów informacyjnych i wiedzy	możliwość przeglądania katalogów, przesyłania plików, wymiany informacji	catalog.loc.gov, biblioteka Kongresu Stanów Zjednoczonych licząca ponad 130 mln dokumentów, www.bn.gov.pl Biblioteka Narodowa i jej bazy
Popularyzacja wiedzy	społeczne bazy wiedzy	http://bazy.opi.org.pl/
Teleedukacja, szkolenia	nauczanie niezależne od miejsca i czasu	uniwersytety wirtualne ,np. PW, Instytut Edukacji Interaktywnej www.estakada.pl/
Potrzeba szkoleń doskonalących, pomagających w przekwalifikowaniu lub zdobyciu nowych kompetencji	podnoszenie kwalifikacji, kompetencji	Edu.pracuj.pl , www.puw.edu.pl www.ekademia.pl
Obszar medycyny i opieki zdrowotnej		
Potrzeby sprawnego, szybkiego diagnozowania pacjenta bez konieczności zatrzymywania go w placówce medycznej; szybka i nieinwazyjna telediagnostyka; rejestracja i rezerwacja online; e-prescribing; profilaktyka	dostęp do wysokiej klasy lekarzy specjalistów dzięki internetowi; EKG na odległość; elektroniczne przepisywanie leków i przesyłanie recept; strony internetowe poświęcone zdrowiu i opiece	Europejska Sieć Neurologiczna (European Neurological Network, ENN), e-prescribing – usługi dostępne w USA, http://www.resmedica.pl , www.choroby.senior.pl , www.zdrowo.pl
Obszar nauki		
Możliwości modelowania procesów wymagających ogromnej mocy obliczeniowej	prognozowanie pogody z uwzględnieniem np. tornad	projekt „FLIERT” – komputerowe analizy oporów powietrza i aerodynamiki samolotów bazujące na wynikach badań prowadzonych w European Transonic Wind Tunnel (tunel aerodynamiczny) w Kolonii; TASK moc obliczeniowa superkomputera +Galera + i projekty, w których będzie on wykorzystywany, wpłyną bezpośrednio na nasze codzienne życie – od medycyny i nowych sposobów leczenia raka do zwiększenia bezpieczeństwa lotów

Biologia i biocybernetyka komputerowa biologia popula- cyjna.	dostęp do biologicz- nych baz danych	symulacje na poziomie makroskopo- wym: ekologia, przepływ substancji i energii w przyrodzie; symulacje na poziomie molekularnym, w genetyce i biologii molekularnej
Uniwersalizacja środków i treści przekazu informacji – powszechność	informacje przekazy- wane są na gorąco w wielu językach	wiele stron internetowych jest wielo- językowych

Źródło: opracowanie własne.

Szanse i zagrożenia jakości życia

Prezentowane przykłady można zaliczyć do kategorii szans. Należy dodać, że zjawiska towarzyszące technologiom wiążą się ze wzrostem miejsc pracy w sektorze informacyjnym i telekomunikacyjnym oraz w tych branżach, w których można dokonać cyfryzacji części prac. Prognozowany jest wzrost zapotrzebowania na informatyków i zawody związane z wykorzystaniem ICT. Poszukiwani są ludzie z kwalifikacjami o profilu technicznym i umiejący korzystać z nowych technologii. Problemy te wpisują się w obszar zagadnień bezrobocia i zatrudnienia. Wpływ ICT ma niestety również ujemne strony. Już obecnie społeczeństwa odczuwają skutki niektórych zagrożeń związanych z zastosowaniami ICT. Przykładem jest np. bezrobocie strukturalne czy wykluczenie i marginalizacja niektórych grup społecznych. Powodem wykluczenia jest brak możliwości dostępu lub umiejętności związanych z zastosowaniami ICT. Wzrost zagrożeń płynących z sieci czy pojawiających się w sieci może również wpływać na zmniejszenie poczucia bezpieczeństwa, a tym samym i na jakość życia. Wcześniejsze ich zdiagnozowanie pozwoli na ich zminimalizowanie lub wyeliminowanie. W tabeli 2 zamieszczono najważniejsze szanse i zagrożenia.

Tabela 2

Jakość życia w społeczeństwie informacyjnym: zagrożenia i szanse

Zagrożenia		Szanse	
Bliskie w czasie	Odległe w czasie	Bliskie w czasie	Odległe w czasie
zwiększenie bezrobocia	dominacja techniki i technologii	udostępnianie coraz więcej usług administracji	wykształcenie się demokracji bezpośredniej
wzrost zagrożeń w cyberprzestrzeni: przestępstw pospolitych, nowych form infoterroryzmu i cyberterroryzmu, zagrożenie cyberwojną	wzrost poczucia zagrożenia, alienacja i dehumanizacja, choroby psychiczne wynikające z uzależnienia	większe możliwości zatrudnienia w sektorze informacyjnym i telekomunikacyjnym	dynamiczny rozwój e-pracy w różnych dziedzinach aktywności, elastyczność czasu pracy, niezależność od miejsca
brak ochrony związków	likwidacja związków zawodowych,	poprawa bezpieczeństwa, interwencje w	uaktywnienie rynków lokalnych i lokalnych

zawodowych	rozpad więzi rodzinnych i społecznych	spornych sprawach	społeczności, równomierne rozmieszczenie ludności
marginalizacja grup zawodowych i społecznych	brak solidaryzmu społecznego i brak współczucia	więcej usług medycznych, wzrost opieki nad ludźmi starszymi	lepsza (sprawniejsza i dostępniejsza) opieka medyczna
rozwarstwienie społeczne	wykorzystanie danych o stanie zdrowia do celów pozamedycznych	swobodna komunikacja społeczna za pomocą telefonów i komunikatorów internetowych	wzrost liczby kontaktów, poprawa środowiska i jakości życia
zalew niewiarygodnymi informacjami	<i>anti-information deficiency syndrome</i> (AIDS), nowe choroby cywilizacyjne	szansa na naukę, wspomaganie edukacji, wymóg uczenia się przez całe życie	dłużej aktywne społeczeństwo
zmniejszenie prywatności przez zwiększoną i łatwiejszą kontrolę	brak struktury dnia	dostęp do rynku pracy na całym świecie	wzrost zatrudnienia
możliwość wystąpienia konfliktów społecznych na tle automatyzacji i robotyzacji	dehumanizacja służby zdrowia	kreowanie narodowego wizerunku, tradycji, zwyczajów	popularyzowanie rodzimej kultury, miejsc turystycznych, piętnowanie nieetycznych postaw, propagowanie kultury „wysokiej”

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Aspekty wykorzystania nowych technologii teleinformatycznych w obszarach edukacji, pracy, administracji publicznej, ekonomii, szerokiego uczestnictwa w kulturze pozwalają na postawienie tezy o ich pozytywnym wpływie na poziom jakości życia, albowiem zmniejszają barierę odległości czasu i miejsca. Umożliwiają one też poprawę zdolności lokacyjnych przedsiębiorstw oraz zwiększają tempo innowacji. Powodują, że rynek pracy i edukacji stają się dostępne dla wykluczonych, marginalizowanych, niepełnosprawnych, pod warunkiem podjęcia działań inkluzywnych wobec tych grup. W przyszłości mogą stanowić ważne narzędzie w opiece nad ludźmi starszymi.

Jakość życia w społeczeństwie informacyjnym uzależniona jest od stopnia zaspokojenia potrzeb informacyjnych – aktualnych i przewidywanych. Niezadowolający stopień zaspokojenia tych potrzeb może prowadzić do stanów deprywacji i niezrealizowanych pragnień, poczucia nienadążania za nowoczesnością. Może także przynieść zakłócenia w rozwoju społecznym, w pełnieniu funkcji kierowniczych (decyzyjnych) i innych ról społecznych. Ogromna presja

konkurencyjności i szybkie tempo życia spowodowane powszechną globalizacją mają bardzo negatywny wpływ na jakość życia wielu grup zawodowych. Coraz większe wymagania pracodawców powodują dysharmonię między życiem zawodowym a osobistym pracowników. Nie wiadomo wciąż, jakiej funkcji nabiorą np. nowe typy społeczności, jak choćby społeczność Facebooka (licząca w połowie 2012 roku już przeszło 900 mln osób) czy społeczności innych sieci. Prognozy zapowiadają, że będzie rosło znaczenie nowych technologii, rozwijających cyfrowy charakter współczesnego świata, ze wszystkimi pochodnymi m.in. dla systemu ochrony zdrowia i życia codziennego, a przede wszystkim dla powstania nowych zasad ekonomicznych, jakimi stają się: współpraca, otwartość, dzielenie się, integracja, współzależność⁶.

Pojęcie jakości życia (QoL) jest odzwierciedleniem ogólnego dobrobytu jednostek i społeczeństw. Termin ten jest używany w wielu kontekstach, w tym w dziedzinie międzynarodowego rozwoju, zdrowia i polityki. Chociaż jakość życia (QoL) od dawna stanowi jawny (lub niejawny) cel polityki państwa, ani odpowiednia definicja, ani metody i modele pomiaru nie są w pełni zadawalające. Odzwierciedlają w jakimś stopniu pewien obszar aktywności ludzkiej. Różnorodne obiektywne i subiektywne wskaźniki w zakresie dyscyplin (rozważanych w analizach i badaniach), pojawianie się badań subiektywnego samopoczucia oraz psychologii szczęścia spowodowały zainteresowanie i próbę nowego ujęcia jakości życia.

Bibliografia

- Bezpieczeństwo obywateli RP jako czynnik jakości życia*, red. H. Świeboda, P. Sienkiewicz, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2009.
- Świeboda H., *Bezpieczeństwo informacyjne dla bezpieczeństwa narodowego*, Zeszyty Naukowe AON nr 3(68), 2007.
- Świeboda H., Sienkiewicz P., *Jakość życia w społeczeństwie informacyjnym*, w: *Ku przyszłości*, red. M. Rządkiwolska, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Świeboda H., Sienkiewicz P., *Modele ewaluacji jakości życia w badaniach systemowych*, w: *Badania operacyjne i systemowe*, red. J.W. Owiński, Z. Nahorski, T. Szapiro, Wyd. IBS PAN, Warszawa 2008.
- Tapscott D., Williams A.D., *Macrowikinomics. Rebooting business and the world*, Penguin Group, New York 2010.
- Tapscott D., Williams A.D., *Wikinomics, how mass collaboration changes everything*, Penguin Group, New York 2006.

⁶ Szerzej: D. Tapscott, A.D. Williams, *Wikinomics, how mass collaboration changes everything*, Penguin Group, New York 2006; D. Tapscott, A.D. Williams, *Macrowikinomics. Rebooting business and the world*, Penguin Group, New York 2010.

OPPORTUNITIES AND THREATS OF THE QUALITY OF LIFE IN THE INFORMATION SOCIETY

Summary

One of the goals of the emerging information society, which is based on the development of ICT, is to facilitate the social conditions leading to improved quality of life and growth. The impact on the quality of life is perceived dichotomously in the categories of opportunities and threats. The objective of the paper is indicating opportunities and threats to the quality of life in the context of the influence of ICT in the areas of their most intensive use.

Keywords: quality of life, information society, opportunities and threats

Translated by Halina Świeboda